

DEL PICTORIALISME A LA MODERNITAT

Centenari de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya

Són cent anys d'intensa trajectòria a Barcelona d'una associació composta per "amants de l'art fotogràfic", segons indica l'article primer dels Estatuts aprovats el 15 de juny de 1923. Amb l'aparició de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya quedà implantada amb força a la ciutat la tradició de societats i fotoclubs que, des de mitjan segle XIX, donaven suport al desenvolupament tècnic, però sobretot artístic, de la fotografia.

L'associacionisme vertebrà l'expansió de la societat de l'oci a principis del segle XX i va afavorir els contactes entre persones aficionades, que ara podien disposar d'una seu social com a lloc de pràctica i de trobada. A l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya, les sinergies col·laboratives permeteren establir dinàmiques d'aprenentatge no només en els cursos de formació especialitzada sinó també en les intenses relacions de mentoria entre persones sòcies veteranes i novingudes. Així, es constituí en porta d'entrada a la fotografia i en bressol de noves generacions de fotògrafs a la ciutat de Barcelona. Més enllà d'aquesta funció formadora, es distingí pel seu gran dinamisme en l'organització d'activitats de difusió, com ara exposicions i salons tant d'abast local com internacional. L'èxit de la seva trajectòria es pot apreciar avui en la qualitat de les obres que formen el fons fotogràfic de l'entitat, en part conservat com a dipòsit al Museu Nacional d'Art de Catalunya. A la col·lecció hi queden àmpliament representats des del moviment pictorialista, expandit durant els anys vint i trenta, fins a les noves propostes estètiques sorgides en la renovació dels anys cinquanta, dos moments cabdals en la història de la fotografia a Catalunya.

L'Arxiu Fotogràfic de Barcelona contribueix a la celebració del centenari de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya amb aquesta exposició.

Carme Garcia Padrosa. Sense títol, s/d. Fons AFC

La descoberta del territori

A principis del segle XX la societat catalana es veié recorreguda per una febre de descobriment del territori i de revaloració del patrimoni natural i cultural. Així, el naixement de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya (AFC) es produí el 1923, en un moment de gran auge del moviment excursionista, en el qual la fotografia prengué un paper important, tal com es veu en la creació de seccions fotogràfiques als principals clubs i altres entitats. És dins d'aquest ambient, en concret en la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, que les idees dels fundadors Salvador Lluç i Joan Rocavert van poder materialitzar-se i es va formar un petit grup d'entusiastes que va impulsar la creació de l'AFC.

Els primers anys de vida de l'AFC van estar determinats per les dinàmiques excursionistes, que afavorien les sortides col·lectives tant als principals punts turístics de la ciutat de Barcelona com als paratges del seu entorn. La fotografia de natura va ser conreada amb força pels socis i deixava constància de la magnificència de muntanyes i boscos, així com de les activitats i els esports que s'hi duïen a terme. Com que era una temàtica comuna a tots els períodes fins a l'actualitat, moltes vegades és impossible fer una datació acurada de les obres. D'altra banda, se n'aprecia la coexistència amb les propostes estètiques més variades conreades dins l'entitat al llarg de tota la seva història.

El paisatge com a inspiració

A finals del segle XIX i principis del XX, amb la comercialització massiva de càmeres senzilles, que expandiren una utilització familiar i quotidiana, el moviment pictorialista advocà per una revaloració de la fotografia com a part de les belles arts. Enfront de la banalitat de l'anomenat *kodakista* i de l'utilitarisme del fotògraf professional, aquests aficionats avançats o *amateurs* intentaren deixar-se guiar únicament pel seu esperit creatiu i plasmar el seu món interior en obres úniques amb un marcat caràcter artístic. Organitzats en les societats fotogràfiques, promogueren un acostament a temàtiques pròpies de la pintura, el predomini dels valors estètics tradicionals i el tractament manual de la positivació amb els anomenats *procediments pigmentaris*. Així, l'automatisme impersonal de la càmera quedava superat per la utilització de tècniques artesanals com la goma bicromatada, el bromoli o el bromoli transportat, que permetien la intervenció directa de l'autor amb pinzells i tòrculs.

En aquesta aproximació a la bellesa, la natura esdevingué font d'inspiració per als *amateurs* de moltes societats i per als socis de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya. Boscos, rius, arbres o platges ompliren uns paisatges idealitzats, on aquesta visió poètica quedà intensificada moltes vegades per l'aparició d'unes condicions lumíniques difícils, com la boira o la utilització del desenfocament o el flou.

Els concursos periòdics, que marcaven el calendari anual de l'associació, afavorien el treball dels socis, que podien ser distingits amb medalles, accèssits i altres guardons. D'altra banda, l'organització constant de salons internacionals arreu del món, amb estrictes criteris d'admissió, permetia difondre l'obra dels aficionats més destacats a ciutats importants o, fins i tot, en revistes especialitzades d'una gran influència.

El retorn al món tradicional

En un moment de franca regressió de la vida tradicional del país, amb el creixement i la modernització de la gran ciutat, el pictorialisme reivindicà el paisatge rural o els treballs del camp i la pesca tot mostrant un ambient ja en procés de desaparició. El poble esdevingué subjecte de reivindicació, amb la configuració antiga dels carrers, les activitats fortament arrelades al territori i els personatges més característics.

Les fotografies incloses en el butlletí de l'entitat donen fe de l'expansió del pictorialisme entre els socis i de la consecució d'importants guardons als concursos organitzats per societats fotogràfiques i entitats de tot tipus. Amb l'inici de la presidència del Dr. Joaquim Pla Janini a mitjan 1927 arribà l'enlairament definitiu de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya: les activitats experimentaren un fort desenvolupament i van aconseguir un gran èxit de públic gràcies al creixent nivell artístic i a la seva rellevant localització; si el nou Saló de Primavera havia obert les portes a la Sala Parés, el 1929 el primer Saló Internacional de Barcelona formà part de l'Exposició Internacional situada a Montjuïc.

Durant la primera part dels anys trenta, l'Agrupació fotogràfica de Catalunya es convertí en nucli vertebrador del pictorialisme català i va exercir el seu lideratge a tot l'Estat espanyol. Sempre connectada amb societats similars, sobretot les situades al continent europeu, es constituí en porta d'entrada de les noves tendències que a poc a poc arribaven als salons internacionals. En una hibridació gradual, aparegueren temàtiques més modernes, com els objectes quotidians o les escenes urbanes i industrials, presagi de la modernitat que estava arribant.

La perpetuació de la bellesa

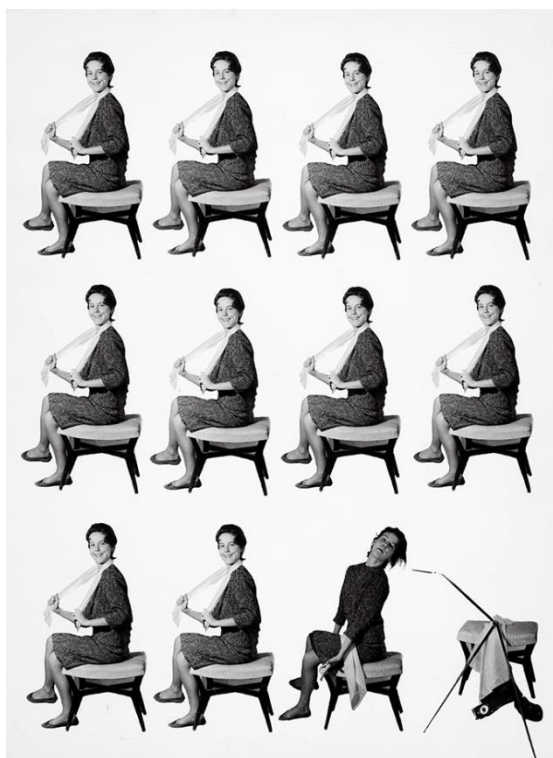
No voler, o no poder, mirar la desfeta del món de la República, la crueltat de la Guerra Civil i les dificultats de tot tipus que la succeïren: l'apoliticisme de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya havia quedat establert en els primers estatuts del 1923 i li permeté travessar en silenci aquesta etapa. Els socis es concentraren novament en les tradicions rurals i a destacar la bellesa, especialment la femenina, que apareix moltes vegades acompanyada de vestits i elements populars.

L'aïllament del país durant els primers anys del franquisme accentuà aquest localisme. D'altra banda, l'alegre circulació internacional d'obres i aficionats que havia caracteritzat el període republicà també havia quedat interrompuda degut a la Segona Guerra Mundial, que, a més, provocava problemes de subministrament de material fotogràfic. L'AFC anà reprenent la seva activitat habitual gradualment, incrementant les exposicions i els concursos; de cabdal importància es revelà, ja al 1941, la recuperació del complet curs de formació, que, en una Barcelona orfe d'entitats i associacions, es constituí en la porta principal d'entrada al món de la fotografia per a tothom que volgué aficionar-s'hi. El nombre de socis començà a augmentar: arribà a 796 a finals del 1952 i passà del miler a mitjans dels anys cinquanta.

Voluntat d'experimentació

Als anys cinquanta el món de la fotografia deixà enrere les dificultats de la postguerra i encarà un temps de renovació, que portà canvis profunds a l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya. Així, a finals del 1952 el soci Luis Navarro, amb el pseudònim Conde Vélez, va escriure un article a la revista *Arte Fotográfico*, on criticava l'anquilosament de les propostes estètiques de les associacions, encara ancorades en el tardopictorialisme. Comminà el jovent a trencar motllos, transgredir les regles i iniciar la regeneració de la fotografia espanyola. Així, aconseguí que l'AFC organitzés, el 1953, un nou concurs que donés pas a la innovació: el primer saló de fotografia moderna, que, després de la mort sobtada del seu promotor l'any següent, passà a denominar-se Trofeu Luis Navarro. Malgrat les discussions constants entre els socis i les reticències dels més conservadors, s'anà constituint en l'epicentre de les propostes més renovadores i es premià el treball de nous valors de la fotografia com Marcel Giró, Xavier Miserachs, Oriol Maspons, Ramon Masats, Paco Gómez, Gabriel Cualladó, Carme Garcia, Juan Dolcet, etcètera.

Durant la dècada dels cinquanta es consolidà una segona iniciativa innovadora a l'AFC: la creació del Grup Femení. Per tal d'esmenar la masculinització habitual en aquests tipus d'associacions, a partir del 1956 Salvador Lluç organitzà uns cursets de fotografia adreçats exclusivament a les dones. Agrupades després en la tertúlia setmanal i donant-se suport les unes a les altres, van aconseguir fer-se un espai i va tenir lloc l'aparició d'una excepcional generació d'aficionades en què trobem Carme Garcia, Gloria Salas, Milagros Caturla, Montserrat Vidal-Barraquer o Rosa Szücs.

Rosa Szücs del Olmo. Sense títol, s/d. Dipòsit de l'AFC al MNAC

Una nova mirada a l'entorn

Els socis més innovadors de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya sortiren al carrer i convertiren una Barcelona en transformació en el seu punt de mira. Seguint la tradició documentalista, volgueren cartografiar l'arquitectura i els espais de la ciutat viscuda deixant de banda propostes més artificioses per descriure la realitat que els envoltava. A la dècada dels cinquanta començà a destacar el soci Francesc Català Roca, fill del gran fotògraf Pere Català Pic; Català Roca aconseguí guanyar el premi Ciutat de Barcelona del 1950 i 1951. Va rebre nombrosos encàrrecs que li van permetre documentar la vida i l'entorn amb un talent innat per capturar el moment de més expressivitat. I és que aquesta nova visió coincidí amb les necessitats d'una indústria editorial en plena expansió, amb la constant aparició de llibres en què la fotografia es constituí en part fonamental. Els socis més inquiets van iniciar, així, una decidida professionalització i van obrir nous camins en el món de la fotografia.

Sota el paraigües de l'AFC es mantingué el Grup Femení, que tenia les opcions molt més limitades degut als usos socials de l'Espanya franquista. Les dones van aconseguir, malgrat totes les dificultats, donar a conèixer les seves obres en exposicions individuals i col·lectives, així com obtenir un necessari finançament amb els concursos de fotografia. També punta de llança de la renovació, valoraren especialment la construcció d'un estil propi, d'una gran sinceritat, que les dugué a mostrar un entorn que era tant el seu com el de milers de dones: unes persones i uns espais que havien estat silenciats i posteriorment oblidats.

Antoni Crous Serdà. "Dia de regatas "s/d. Dipòsit de l'AFC al MNAC

Realitat sense artifici

Als anys cinquanta s'expandeix un tipus de fotografia que ens revela la realitat de la vida al nostre voltant, tal com és, sense artifici. Lluny dels estereotips i posats antics, veiem les persones com són, en els petits esdeveniments quotidians que ens il·luminen sobre la seva existència, però també sobre les principals característiques de la societat. La fotografia capta l'instant decisiu, tal com propugnava Cartier-Bresson, enregistra l'autenticitat de la vida i es converteix en testimoni de la seva època.

Aquesta nova concepció del medi provocà un xoc generacional en associacions que ja presentaven una llarga trajectòria, com l'AFC. Si els antics mestres no havien volgut deslliurar-se de la recerca de la bellesa i endolcien la visió del món, les noves generacions havien trobat en el reportatge la via d'entrada a la realitat de les coses. El treball de Joan Colom al barri Xino de Barcelona, per exemple, ens presenta la situació viscuda al carrer sense embuts, amb la màxima expressivitat visual. La càmera s'ha convertit en instrument de registre i anàlisi del present i va més enllà de la capa superficial per revelar el fons i el significat de les situacions humanes.

L'autenticitat també és clau en la trajectòria de les sòcies integrants del Grup Femení de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya, que establiren una relació directa amb la vida que les envoltava, moltes vegades dones i nens en la seva quotidianitat. També en aquest cas anaren més enllà de les convencions, oblidaren les crítiques que volien limitar-les a una pretesa femineïtat i aconseguiren trobar un camí propi. La seva tasca pionera ha estat reconeguda amb el temps i s'ha constituït en font d'inspiració per a les noves generacions.

Jordi Munt Farré. Sense títol, s/d. Dipòsit de l'AFC al MNAC